

В. В. Романюк,
викладач кафедри кримінального процесу
Національного університету внутрішніх справ

ПОВНОВАЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ У СПРАВАХ НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК ОРГАНУ ДІЗНАННЯ ПРИ ПОРУШЕННІ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

Для прийняття законного і обґрунтованого рішення про порушення кримінальної справи по значній кількості заяв і повідомлень про правопорушення неповнолітніх необхідне проведення попередньої перевірки. У передбачений ст. 97 КПК України триденний, а у виняткових випадках десятиденний термін, органи дізнання зобов'язані встановити обставини, що характеризують вчинене підлітком суспільно небезпечне діяння. Оскільки чинне законодавство забороняє до порушення кримінальної справи провадження слідчих дій, за винятком огляду місця події (ч. 2 ст. 190 КПК України) та накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ч. 3 ст. 187 КПК України), рішення безпосередніх задач стадії порушення кримінальної справи щодо неповнолітніх може бути забезпечене тільки на основі комплексного використання всіх засобів і методів, властивих органу дізнання.

З метою визначення повноважень міліції як органу дізнання при вирішенні питання про порушення кримінальної справи відносно злочинів, вчинених неповнолітніми, необхідно, насамперед, визначити коло осіб, які компетентні проводити дізнання по даній категорії справ. Як відомо, провадження дізнання в органах внутрішніх справ покладене на штатні підрозділи ОВС (Наказ МВС України №880 від 29 грудня 1995 р. «Про невідкладні заходи щодо вдосконалення структури й організації діяльності штатних підрозділів дізнання органів внутрішніх справ України») і підрозділи міліції, віднесені законом до блоку кримінальної міліції і міліції громадської безпеки. Постановою Кабінету Міністрів України від 8 липня 1995 р. №502 було прийнято Положення про кримінальну міліцію у справах неповнолітніх. Норми цього Положення

вказують на те, що підрозділи кримінальної міліції у справах неповнолітніх (КМСН) як орган дізнання здійснюють досудову підготовку матеріалів про правопорушення, вчинених неповнолітніми, проводить дізнання в межах, визначених кримінально-процесуальним законом, розглядають у межах своєї компетенції заяви і повідомлення про правопорушення неповнолітніх, а також мають право проводити в порядку провадження дізнання або за дорученням слідчих органів у кримінальних справах обшуки, вилучення, допити та інші слідчі дії відповідно до кримінально-процесуального законодавства.

Законодавець прямо не вказує на КМСН як на орган, наділений правом приймати рішення на стадії порушення кримінальної справи, але в ст. 97 КПК України до органів та суб'єктів, які мають право приймати процесуальні рішення на даній стадії, належить у тому числі й орган дізнання.

Виходячи з вищевказаного, слід зазначити, що підрозділи блоку кримінальної міліції (у тому числі і КМСН) мають більш широкі повноваження при провадженні дізнання, ніж штатні підрозділи. Так, наприклад, штатний дізнавач вправі здійснювати дізнання, використовуючи тільки норми кримінально-процесуального закону, в той час як особа, що проводить дізнання з числа співробітників кримінальної міліції у справах неповнолітніх, застосовує крім процесуальних повноважень (ст. 104 КПК України, пп. 3, 4 Положення про КМСН) й оперативно-розшукові (ст. 103 КПК України).

Думаю, що підвищенню ефективності діяльності на стадії порушення кримінальної справи може послужити спеціалізація осіб, яким доручається перевірка заяв і повідомлень про правопорушення неповнолітніх. Найбільш доцільно доручати таку перевірку оперуповноваженим з числа співробітників кримінальної міліції у справах неповнолітніх, які мають відповідну підготовку і досвід роботи з молоддю.

У практичній діяльності спостерігається таке: розглядом заяв і повідомлень займаються підрозділи КМСН, а вирішенням питання про порушення кримінальної справи займається слідчий, який приймає справу до свого провадження і надалі взаємодіє з органом дізнання шляхом дачі доручень. При цьому дізнання, а тим більше підготовка матеріалів за протокольною формою, у справах про злочини неповнолітніх, як правило, не проводиться. Так, відповідно до статистичних даних, у 2001 році в підрозділах ОВС було розглянуто заяв і повідом-

лень: слідство — 323930 (пит. вага 19,1%), штатне дізнання — 135478 (пит. вага 8,0%), КМСН — 57690 (пит. вага 3,4%). При цьому було прийняте рішення про порушення кримінальної справи: слідство — 299149 (пит. вага 65,5%), штатне дізнання — 111756 (пит. вага 24,5%), КМСН — 1377 (пит. вага 0,3%). Наведені цифри свідчать про те, що спеціалізовані підрозділи при розгляді заяв і повідомлень про злочини неповнолітніх приймають рішення про порушення кримінальної справи лише у 2-3%.

Відповідно до чинного законодавства по всіх справах про злочини, вчинені неповнолітніми, обов'язково повинне проводитися досудове слідство (ст. 112 КПК України). Це положення знайшло відображення й у проектах КПК України. Проте закон не забороняє проводити перевірку заяв і повідомлень про злочини неповнолітніх, приймати рішення за результатами перевірки і розслідувати порушені кримінальні справи даної категорії у формі дізнання. Висловлені пропозиції знаходять підтримку в роботах Л. І. Герасимової, Є. Д. Лук'янчикова, Д. П. Письменного.

Не втягуючись у дискусію з даного питання, вважаю за необхідне відмітити, що покладання на КМСН функцій дізнання призведе до зниження інтенсивності праці слідчих, але може викликати й небажані наслідки. Відсутність у деяких випадках у співробітників КМСН необхідної спеціальної і юридичної підготовки може створити реальну загрозу погіршення якості попередньої перевірки, збільшення числа порушень законності. Але для цього в системі МВС України існує комплекс заходів щодо підвищення кваліфікації працівників КМСН.

Звичайно ж існує і протилежна думка. Так, наприклад, К. Б. Гранкін вважає цю пропозицію помилковою. В її основі лежить нерозуміння специфічного призначення КМСН, яка покликана вирішувати задачі по соціальному захисту і профілактиці правопорушень неповнолітніх. На його думку, органи дізнання повинні здійснювати свою діяльність у кримінальних справах про злочини неповнолітніх тільки лише шляхом реалізації різних форм взаємодії з працівниками слідства. Наприклад, при перевірці первинних матеріалів про злочини неповнолітніх працівникам міліції може бути доручено одержання пояснень від батьків, сусідів і знайомих підлітків, а також від осіб, які здійснюють профілактичну роботу, з метою встановлення даних, що характеризують умови життя і вихо-

вання правопорушників, причин їхньої протиправної поведінки і т. ін. У таких випадках КМСН не реалізує в повному обсязі всіх наданих їй законом повноважень, в той час коли органи досудового слідства, після проведеного дізнання співробітниками КМСН, мали б можливість отримувати матеріали кримінальних справ з проведеними перевірочними заходами та встановленими особами.

Я підтримую таку думку, але тільки в тих випадках, коли по кримінальній справі проводиться досудове слідство. На стадії ж порушення кримінальної справи, що містить у собі прийняття, розгляд і вирішення заяв і повідомлень про злочини, вчинені неповнолітніми, роботу повинні здійснювати спеціалізовані підрозділи органів внутрішніх справ, а саме — співробітники кримінальної міліції по справах про злочини неповнолітніх.